

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

Μάθημα: *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*

Διδάσκοντες: *Καθηγητής Α. Δημητρόπουλος*

Λέκτορας Σ. Βλαχόπουλος

Εργασία – Θέμα:

«Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος»

“Protection of the Natural Environment”

Αντωνιάδης Βασίλειος

A.M. 1340200500602

Δ΄ Εξάμηνο

ΑΘΗΝΑ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

A. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	4
B. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	5
I. Ορισμός	5
II. Νομική έννοια	7
α. Περιβάλλοντος.....	7
β. Δάσους.....	7
III. Ειδικότεροι εννοιολογικοί προσδιορισμοί.....	9
α. Τοπίο	9
β. Παράκτιες ζώνες	9
γ. Υγροβιότοποι.....	10
δ. Ρεύματα	10
Γ. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	12
I. Αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης.....	12
II. Αρχή της πρόληψης.....	12
III. Αρχή της προφύλαξης	13
IV. Αρχή της φέρουσας ικανότητας.....	13
V. Αρχή της βιοποικιλότητας	14
Δ. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ..	15
E. ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	17
α. Ιδιαίτερη νομική προστασία	18
β. Υγρότοποι	19
ΣΤ. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	20
I. Χαρακτηριστικά και ισχύς.....	20
II. Νομική φύση του δικαιώματος	21
Z. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΑΛΛΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	24
I. Το άρθρο 24 Συντάγματος με άλλα άρθρα Συντάγματος.....	24
II. Περιβάλλον και ιδιοκτησία	25
III. Περιβάλλον και οικονομική ανάπτυξη	25
H. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	27

Θ. ΠΕΡΙΛΗΨΗ	30
SUMMARY	31
I. ΛΗΜΜΑΤΑ	32
ΙΑ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	33
α. Ελληνική	33
β. Διαδίκτυο	34

Α. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΔ	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο
ΑΠ	Άρειος Πάγος
αρ	Άρθρο
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
επ	επόμενα
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Ν. ή ν.	νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
Ολ.	Ολομέλεια
Πάρ.	παράγραφος
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
π.χ.	παραδείγματος χάριν
Σ. ή σελ.	σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣυνθΕΚ	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΜΠΕ	Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων

B. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

I. Ορισμός

Ο όρος περιβάλλον χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει τόσο τις ενότητες προσώπων που συνδέονται μεταξύ τους όσο και σύνολα αγαθών. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για το ανθρώπινο περιβάλλον ενώ στη δεύτερη για το πραγματικό περιβάλλον. Δηλαδή προσδιορίζεται σε σχέση με τον άνθρωπο καθώς περιβάλλει τα ανθρώπινα όντα και όχι μόνο τα στοιχεία της φύσης. Στην έννοια συμπεριλαμβάνεται και ο αστικός χώρος¹.

Η σημασία του περιβάλλοντος και της φύσης γενικότερα είχε ήδη γίνει αντιληπτή από την αρχαιότητα. Όμως από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης μέχρι σήμερα η ανθρώπινη δραστηριότητα έγινε ιδιαίτερα επιβαρυντική για το φυσικό περιβάλλον. Αυτό γίνεται ιδιαίτερος αντιληπτό ήδη από τη δεκαετία του 1970 και μετά όταν η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας συνδυάστηκε με την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την απουσία οποιασδήποτε ορθολογικής διαχείρισης. Συνέπεια όλων αυτών ήταν η συσσώρευση ολοένα και περισσότερων οικολογικών προβλημάτων η αντιμετώπιση των οποίων έγινε επιτακτική. Το πρόβλημα αυτό δημιούργησε την ανάγκη νομικής ρύθμισης σε εθνικό, κοινοτικό και διεθνές επίπεδο ώστε να περιοριστούν οι επιβλαβείς συνέπειες της ανθρώπινης δραστηριότητας στο περιβάλλον².

Καθώς από τη φύση της η προστασία του περιβάλλοντος είναι από τα αγαθά που ιεραρχούνται ψηλά τα μέτρα που λαμβάνει μια χώρα αποτελούν κριτήριο για τη δράση της προς αυτό τον τομέα.

---

¹ Καρακώστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 2/ Δεκλής Μ., Το δίκαιο της βιώσιμου ανάπτυξεως Γενικές Αρχές, 2000, σελ. 91-94 / Αλεβετσοβίτη Η., Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, 2006, σελ. 5. / Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική Θεωρία, 2004, σελ. 122.

² Δελημήτσου Ευγ., Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σελ. 3-4/ Δεκλής Μ., Το δίκαιο της βιώσιμου ανάπτυξεως, σελ. 99-105 / Σιούτη Γλ, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, 2003, σελ. 1-2 / Δεκλής Μ., Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος. Εγκόλπιο βιώσιμου ανάπτυξεως, 1996, σελ. 39-41.

Αναγκαίο να γίνουν κάποιες εννοιολογικές διευκρινήσεις ορισμών σχετικά με το περιβάλλον.

Φύση είναι οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την ορθολογική και τεχνική δραστηριότητα του ανθρώπου.

Οικολογική ισορροπία σύμφωνα με το άρθρο 2§9 του ν. 1650/1986 είναι αυτή των εκάστοτε οικοσυστημάτων τα οποία δεν συνιστούν απειλή για τη ζωή και την υγεία των ανθρώπων.

Ρύπανση είναι η παρουσία ρύπων στο περιβάλλον. Πρόκειται για κάθε είδους ουσίες, θορύβους, ακτινοβολίες, ή άλλες μορφές ενέργειας σε ποσοτική συγκέντρωση που δύναται να προκαλέσει αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία των ζωντανών οργανισμών, στα οικοσυστήματα ή ακόμη και υλικές ζημιές που να καθιστούν το περιβάλλον ακατάλληλο για χρήση.

Μόλυνση είναι μορφή ρύπανσης που συνιστάται στην παρουσία παθογόνων μικροοργανισμών στο περιβάλλον ή έστω δεικτών που υποδηλώνουν την πιθανή παρουσία τους.

Υποβάθμιση περιβάλλοντος επέρχεται από ανθρώπινες δραστηριότητες που ρυπαίνουν ή κάθε άλλη μεταβολή η οποία έχει αρνητικές συνέπειες στην οικολογική ισορροπία και την ποιότητα της ζωής και υγείας των κατοίκων. Δύναται επίσης να έχει επιπτώσεις στην πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου.

Οικοσύστημα είναι κάθε σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων που δρουν σε ένα χώρο αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους.

Φυσικός αποδέκτης είναι κάθε στοιχείο του περιβάλλοντος το οποίο χρησιμοποιείται για την τελική διάθεση των πάσης φύσεως αποβλήτων. Υγεία ορίζεται η κατάσταση πλήρους φυσικής, διανοητικής και κοινωνικής ευεξίας ενός ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου.

Οικολογική ισορροπία είναι η σταθερή σχέση που διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου ανάμεσα στους παράγοντες και τα στοιχεία ενός οικοσυστήματος.

Φυσικοί πόροι είναι τα στοιχεία που δύναται να χρησιμοποιηθούν για την ικανοποίηση των εκάστοτε ανθρώπινων αναγκών³.

II. Νομική έννοια

a. Περιβάλλοντος

Όπως προκύπτει από τα προαναφερθέντα το φυσικό περιβάλλον συνίσταται από φυσικά αγαθά όπως το νερό, ο αέρας, η χλωρίδα, η πανίδα και γενικότερα ό,τι περιβάλλει τον άνθρωπο και δημιουργήθηκε χωρίς την παρέμβασή του. Αυτός είναι και ο ορισμός που δίνει το ΣτΕ 3698/2000.

Η νομολογία προσθέτει επίσης και τα τεχνητά οικοσυστήματα ιδίως τη γεωργική γη⁴.

β. Δάσους

Στο Σύνταγμα δεν υπάρχει ορισμός του περιβάλλοντος. Αυτός καταλείπεται στο κοινό νομοθέτη, στη θεωρία, στη νομολογία και στο δικαστή. Όμως το άρθρο 24 Συντάγματος, έχει μια ερμηνευτική δήλωση στην οποία ορίζει το δάσος. Πρόκειται για παγκόσμια πρωτοτυπία καθώς το Σύνταγμα έχει γενικούς κανόνες και όχι ορισμούς. Έτσι τα βασικά νομοθετήματα είναι ν.360/1976 άρθρο 1§7 και ν. 1650/1986 άρθρο 2§5.

Αναλυτικότερα ο ν. 998/1979 §1,2 (ΦΕΚ 289^Α/29.12.70) «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας»

Στο άρθρο 3§1 ορίζεται:

«Δάσος νοείται πάσα έκτασις της επιφανείας του εδάφους η οποία καλύπτεται εν όλω ή σποραδικώς υπό αγρίων ξυλώδων φυτών οιασδήποτε διαστάσεων και ηλικίας, αποτελούντων ως εκ της μεταξύ των αποστάσεως και αλληλεπιδράσεως οργανικήν

---

³ Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 9 / Αλεβετσοβίτη, Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σελ. 7-8 / Τάχος Αν., Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος, 2006, σελ. 19-28 / 601 σελ. 3.

⁴ Κανέλλου Ειρ., Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, 2006, σελ. 8-11.

ενότητα και η οποία δύναται να προσφέρει προϊόντα εκ των ως άνω φυτών εξαγόμενα ή να συμβάλει εις την διατήρησιν της φυσικής και βιολογικής ισορροπίας ή να εξυπηρετήσει την διαβίωσιν του ανθρώπου εντός του φυσικού περιβάλλοντος».

Στο άρθρο 3§2 ορίζει

Δασική έκταση νοείται πάσα έκταση της επιφάνειας του εδάφους καλυπτόμενης υπό αραιής ή πενιχράς υψηλής ή θαμνώδους ξυλώδους βλαστήσεως οιασδήποτε διαπλάσεως και δυνάμενη να εξυπηρετήσει μίαν ή περισσότερες των εν τη προηγούμενη παράγραφω λειτουργιών.

Ο ν. 3208/2003 «Προστασία δασικών οικοσυστημάτων, κατάρτιση δασολογίου ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εκτάσεων εν γένει εκτάσεων και άλλες διατάξεις» τροποποιεί το ν. 998/1979 επικαλούμενος το άρθρο 24§1 Συντάγματος που δίνει τη σχετική εξουσιοδότηση. Ο νέος νόμος απαιτεί πλέον

«Εδαφοκάλυψη τουλάχιστον 25% από δασοπονικά είδη, ώστε μια έκταση να χαρακτηριστεί δάσος ή δασική έκταση».

Οι δυο ορισμοί δημιούργησαν διχογνωμία στη νομολογία. Εφαρμόζεται μόνο η μια ή και οι δυο σωρευτικά;⁵

Κατά το ΣτΕ δάσος είναι μόνο η οργανική ενότητα της δασικής βλάστησης κάτι που συνιστά τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του δασικού οικοσυστήματος (ΣτΕ 2086/1995, ΣτΕ 3273/1996).

Κατά ΑΠ θα πρέπει να συντρέχει αθροιστική συνδρομή των δυο προϋποθέσεων (ΑΠ 1874/1994, ΑΠ 283/1996).

Τελικά το ΑΕΔ προέκρινε τη γνώμη του ΣτΕ, διευκρινίζοντας όμως ότι το άρθρο 3 του ν. 998/1979 δεν ορίζει τις δυο προϋποθέσεις για την στοιχειοθέτηση της έννοιας του δάσους (ΑΕΔ 27/1999)

---

⁵ Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β, 2005, σελ. 1018-1019 / Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 152-158 / Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 53-57 / Μαριά Ευπ. – Αιθ., Η νομική προστασία των δασών, 1998, σελ. 35-37, 43-84, 601 σελ. 3,5. / Δημητρόπουλος, Γενική Συνταγματική Θεωρία, σελ. 271-272.

III. Ειδικότεροι εννοιολογικοί προσδιορισμοί

α. Τοπίο

Πρόκειται για προσδιορισμούς που εξειδικεύουν τη νομική προστασία του περιβάλλοντος με σαφείς οριοθετήσεις.

Πρόκειται για αγαθό του φυσικού περιβάλλοντος και ορίζεται στο άρθρο 2§6 του ν. 1650/1986

«Τοπίο είναι κάθε δυναμικό σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που μεμονωμένα ή αλληλεπιδρώντας σε συγκεκριμένο χώρο συνθέτουν μια οπτική εμπειρία».

β. Παράκτιες ζώνες

Συνήθως κινδυνεύουν από την άναρχη τουριστική ανάπτυξη και την απρογραμματίστη οικονομική εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου του:

Η εθνική νομοθεσία τα εντάσσει σε νοητές ζώνες δηλ. αιγιαλό και παραλία.

Πρώτος σχετικός νόμος υπήρξε ο ν. 2344/1940. Πλέον πρόσφατος ο ν. 2971/2001 «Περί αιγιαλού, παραλίας και άλλες διατάξεις».

Αναλυτικότερα «αιγιαλός είναι η ζώνη ξηράς που βρέχεται από τη θάλασσα από τις μεγαλύτερες και συνήθεις αναβάσεις των κυμάτων της».

«Παραλία είναι η ζώνη ξηράς που προστίθεται στον αιγιαλό, καθορίζεται δε σε πλάτος μέχρι και 50 μέτρα από την οριογραμμή του αιγιαλού, προς εξυπηρέτηση της επικοινωνίας ξηράς με τη θάλασσα και αντίστροφα».

Στο άρθρο 4 του ίδιου νόμου προβλέπεται η σύσταση Επιτροπών Καθορισμού Αιγιαλού και Παραλίας οι οποίες συστήνονται με απόφαση του Υπουργού Οικονομικών και αναλαμβάνουν τον καθορισμό των ορίων του αιγιαλού, του παλαιού αιγιαλού και της παραλίας.

γ. Υγροβιότοποι

Πρόκειται για παραγωγικά οικοσυστήματα αυξημένης σημασίας. Ο νόμος 191/1974 επικύρωσε από πλευράς της Ελλάδος τη Διεθνή Σύμβαση του Ράμσαρ, η οποία υποχρεώνει προς συντήρηση των υγροβιοτόπων με δημιουργία περιοχών ειδικής προστασίας.

Ως υγροβιότοποι ορίζονται:

«Έλη, τέλματα, περιοχές τύρφης ή νερών φυσικής ή τεχνικής προελεύσεως, μονίμων ή πρόσκαιρων όπου το νερό γλυκό υφάλμυρο ή αλμυρό ρέει ή είναι στατικό συμπεριλαμβανομένων και εκτάσεων οι οποίες καλύπτονται από θαλάσσιο νερό βάθους σε αμπώτιδα όχι μεγαλύτερου από 6 μέτρα».

δ. Ρεύματα

Βάσει της νομοθεσίας είναι

«μέσα απορροής προς τη θάλασσα των πλεοναζόντων υδάτων της ξηράς και φυσικοί αεραγωγοί με χλωρίδα και πανίδα»⁶.

* * *

Γενικά το δίκαιο του περιβάλλοντος χωρίζεται σε πρωτογενές ή άμεσο δηλ. ένα σύνολο διατάξεων που αφορούν την πρόληψη ή καταστολή των βλαβερών επενεργειών στο φυσικό περιβάλλον, σε δευτερογενές ή έμμεσο το οποίο επικεντρώνεται στον προγραμματισμό, τη διαχείριση, τη χωροταξία κ.α., τέλος, στο τριτογενές που περιλαμβάνει τα στοιχεία του δικαίου που δεν αποσκοπούν αρχικά στην προστασία περιβάλλοντος όμως ενδεχομένως να

---

⁶ Κανέλλου, Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, 2006, σελ. 12-14 / Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 190-191 / Δωρής Ευ., Τα δημόσια κτίσματα. Αιγιαλός και παραλία. Ρύπανσις θαλασσίου περιβάλλοντος, 1995, σελ. 21-45 / Τάχος, Δίκαιο προστασίας περιβάλλοντος, σελ. 235, 241-242.

έχουν αντανακλαστική συνέπεια. Λόγου χάρη αγωγές ατόμων με έννομο συμφέρον που θεμελιώνεται σε διατάξεις του ΑΚ.

Φυσικά πιο σημαντικό για την προστασία του περιβάλλοντος είναι το πρωτογενές ή άμεσο⁷.

---

⁷ Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 2-3 / Αλεβετσοβίτη, σελ. 6.

Γ. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Έχοντας ως βάση το άρθρο 24Συντάγματος, το ΣτΕ καθιέρωσε μέσω της νομολογίας του τις εξής νομικές αρχές:

I. Αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης

Εστιάζεται στη διαφύλαξη των φυσικών πόρων του πλανήτη. Λόγω της φύσης της αφορά το περιβάλλον και την οικονομική ανάπτυξη. Διατυπώθηκε για πρώτη φορά στη Διακήρυξη της Στοκχόλμης το 1972.

Βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη είναι η συμβατή προς το περιβάλλον ανάπτυξη η οποία δεν εξαντλεί τους φυσικούς του πόρους αλλά αντίθετα προνοεί να τους διαφυλάξει προς το συμφέρον των παρούσών καθώς και των μελλοντικών γενεών.

Με την συνταγματική αναθεώρηση του 2001 στο άρθρο 1 24 Συντάγματος προστέθηκε η αρχή της βιωσιμότητας των οικοσυστημάτων⁸.

II. Αρχή της πρόληψης

Γενικά θεωρείται προτιμότερη η καταπολέμηση ενός περιβαλλοντικού προβλήματος στην πηγή του πριν επέλθουν οι βλαπτικές συνέπειές του για τα στοιχεία του περιβάλλοντος. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα όταν η αποκατάσταση είναι δύσκολη έως αδύνατη.

Το Σύνταγμα με το 24 άρθρο 1 εδ. β' επιβάλλει στην πολιτεία την λήψη προληπτικών μέτρων.

Η εν λόγω αρχή περιλαμβάνεται ακόμα στη Διακήρυξη του Ρίο το 1992, στη Συνθήκη του Μάαστριχτ που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2077/1992 και τέλος στο άρθρο 174 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης.

---

⁸ Κανέλλου, Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σελ. 14-19 / Δεκλήρης, Ο Δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, σελ. 72-79, 141-164 / Δεκλήρης, Το δίκαιο της βιώσιμου αναπτύξεως, σελ. 147-162 / Σιούτη Γλ. Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης ή της αειφορίας, 2002, σελ. 118-127 / Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 43-44.

Η νομολογία την δέχεται ως δεσμευτικό νομικό κανόνα.

Οι Οδηγίες 85/337, 97/11 και 2001/42 εισήγαγαν τις Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) στη χώρα μας. Με τις ΜΠΕ είναι υποχρεωτικό πλέον να εντοπίζονται προ της πραγματοποίησης οποιουδήποτε έργου τα επανορθωτικά μέτρα για την άρση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του έργου.

Πρόκειται για ειδική μελέτη που κατατάσσει το έργο σε κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα δημόσια και τα ιδιωτικά έργα βάσει των επιπτώσεων που αυτά επιφέρουν στο περιβάλλον. Το τεκμηριώνει ο νόμος 1650/1986 ΚΥΑ 62269/5387/1990⁹.

III. Αρχή της προφύλαξης

Η εν λόγω αρχή είναι προέκταση της αρχής της πρόληψης. Προβλέπεται ρητά στο άρθρο 174 ΣυνθΕΚ. Σύμφωνα με αυτήν τα προστατευτικά μέτρα υπέρ του περιβάλλοντος θα ληφθούν ακόμα και αν δεν υπάρχει επιστημονική βεβαιότητα και αποδείξεις για τις δυσμενείς συνέπειες μιας δραστηριότητας στο περιβάλλον. Αρκεί και μόνο να υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις.

Το ΣτΕ κάνει λόγο για πρόληψη και προφύλαξη ταυτοχρόνως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόφαση ΣτΕ 4530/1997 που προέκρινε την υπόγεια μεταφορά ρεύματος υψηλής τάσης στις κατοικημένες περιοχές και όχι την εναέρια διέλευση των καλωδίων¹⁰, ώστε να μην διαταραχτεί η φέρουσα ικανότητά τους.

IV. Αρχή της φέρουσας ικανότητας

Πρόκειται για ειδικότερη αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης. Συνίσταται στην ικανότητα μιας περιοχής να δεχτεί περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες χωρίς να επέλθει ανεπανόρθωτη υποβάθμιση του

---

⁹ Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 38-43 / Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 47-48 / Τάχος, Δίκαιο προστασίας περιβάλλοντος, σελ. 279-282.

¹⁰ Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος σελ. 48-51 / Νικολόπουλος Τ., Διακινδύνευση, αρχή της προφύλαξης και δικαίωμα πληροφόρησης και συμμετοχής, 2003, σελ. 95-98.

περιβάλλοντος. Κάθε δραστηριότητα που ξεπερνά αυτή την ικανότητα είναι απαγορευμένη.

Λόγου χάρη το ΣτΕ με την απόφαση 50/1993 όρισε ότι η Διοίκηση οφείλει να ερευνά το χαρακτήρα και την ιδιομορφία κάθε περιοχής προ της έκδοσης νέας άδειας για ξενοδοχείο. Ιδιαίτερα λαμβάνονται υπόψιν τα ήδη λειτουργούντα ξενοδοχεία καθώς και την ικανότητα φιλοξενίας του μέγιστου αριθμού τουριστών χωρίς όμως την επέλευση αλλοίωσης της φυσιογνωμίας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής¹¹.

V. Αρχή της βιοποικιλότητας

Βιοποικιλότητα είναι το σύνολο των ειδών που συγκροτούν τα χερσαία και τα υδάτινα οικοσυστήματα της βιόσφαιρας.

Χωρίζεται σε γενετική βιοποικιλότητα, βιοποικιλότητα των ειδών της χλωρίδας και πανίδας και βιοποικιλότητα οικοσυστημάτων και τοπίων.

Αναγνωρίζεται αυξημένη προστασία σε είδη που τελούν υπό εξαφάνιση καθώς και των οικοσυστημάτων στα οποία ζουν. Το ΣτΕ ακολουθώντας το 24 Συντάγματος και την Οδηγία 92/43 αναφέρεται ρητά στην προστασία αυτή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι αποφάσεις ΟλΣτΕ 1821/1995, ΟλΣτΕ 2301/1995 και ΟλΣτΕ 2304/1995 που αφορούσαν τις υποθέσεις *caretta – caretta* και *monachus – monachus*.

Τα άρθρα 18 επ του ν. 1850/1986 θέσπισαν αυστηρούς όρους δόμησης και των επιτρεπτών χρήσεων της γης για την αποτελεσματικότερη προστασία του περιβάλλοντος¹².

---

¹¹ Δεκλήρης, Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, σελ. 79-82, 165-170 / Δεκλήρης, Το δίκαιο της βιώσιμου ανάπτυξης, σελ. 163-172.

¹² Δεκλήρης, Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, σελ. 84-87, 172-222 / Δεκλήρης, Το δίκαιο της βιώσιμου ανάπτυξης σελ. 179-186

Δ. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Εξαιτίας της αυξημένης σημασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της προστασίας του καθώς οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της ρύπανσης δεν αφορούν μόνο μια χώρα που παρανομεί αλλά αντίθετα όλα τα κράτη του κόσμου αφού όλα υφίστανται εξίσου τις συνέπειες των όποιων πράξεων.

Έτσι από πολύ νωρίς υπήρξε διεθνώς πλήθος συνόδων που θέσπισαν διατάξεις για την αποτελεσματικότερη προστασία του εν λόγω δικαιώματος και λαμβάνουν μέτρα πρόληψης.

Αναλυτικότερα από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά τα περιβαλλοντικά ζητήματα πήραν ιδιαίτερη έκταση και από το 1970 μέχρι και σήμερα δραματικό χαρακτήρα ιδιαίτερα με οικολογικές καταστροφές ανυπολόγιστου σημασίας και εκτάσεως όπως η εκχέρσωση των δασών του Αμαζονίου, ενός από τους σημαντικότερους πνεύμονες πράσινου του πλανήτη. Επίσης η καύση ορυκτών καυσίμων όπως το πετρέλαιο συντέλεσε στην αύξηση της τρύπας του όζοντος η οποία με τη σειρά της επιδείνωσε το φαινόμενο του θερμοκηπίου λόγω του διοξειδίου του άνθρακα. Φαινόμενα όπως αυτό της όξινης βροχής απλά επιδεινώνουν τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Σε διεθνές επίπεδο ήδη από το 1972 με τη Διακήρυξη της Στοκχόλμης και το 1982 με τον Παγκόσμιο Χάρτη για τη φύση του ΟΗΕ.

Στο συνέδριο του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, στη Διακήρυξη της Βιέννης το 1993, στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, διατυπώθηκε η τάση της προστασίας του περιβάλλοντος ως δικαίωμα. Ενδεικτικά αναφέρονται κάποιες αποφάσεις που αφορούν την ατμόσφαιρα.

Στις 29/04/1998 υπεγράφη το Πρωτόκολλο του Κιότο για τη μείωση εκπομπών στην ατμόσφαιρα 6 αερίων. Τέθηκε σε ισχύ από τις 16/02/2005 με υπογραφή και της Ρωσίας. Δυστυχώς η συνεχιζόμενη άρνηση των ΗΠΑ να υπογράψουν δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Η ΕΣΔΑ και τα συμπληρωματικά της Πρωτόκολλα δεν προβλέπουν σε ένα αυτοτελές δικαίωμα στο περιβάλλον. Αντιθέτως η προστασία συνάγεται βάσει άλλων δικαιωμάτων όπως της ζώνης (άρθρο 2 ΕΔΣΑ) της κατοικίας, της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής (άρθρο 8 ΕΣΔΑ) της περιουσίας (άρθρο 1 πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, 1952) και της χρηστής απονομής της δικαιοσύνης (άρθρο 6 ΕΣΔΑ).

Από πλευράς κοινοτικού δικαίου υπάρχουν πολλές και σημαντικές πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της ρύπανσης του περιβάλλοντος.

Η Ε.Ε. επικύρωσε και υιοθέτησε πολλές διεθνείς συμβάσεις. Επίσης ενσωμάτωσε σχετικές διατάξεις στις ιδρυτικές της συνθήκες (άρθρο 2,6, 174 ΣυνθΕΚ) και στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων (άρθρο 37)¹³.

---

¹³ Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 21-23 / Δελημήτσου, Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σελ. 3-4 / Αλεβετσοβίτη, Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σελ. 11-15 / Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 15-16 / Μαριά, Η νομική προστασία των δασών, σελ. 109-134.

E. ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Το δημόσιο δίκαιο με τις διατάξεις του έχει ως αντικείμενο προστασίας την ποιότητα ενός φυσικού αγαθού. Έτσι μέσω της νομοθεσίας επιδιώκει την εξαφάνιση ή έστω την μείωση κάθε δραστηριότητας που βλάπτει το περιβάλλον.

Αρμοδιότητα της δημόσιας διοίκησης είναι να θέτει απαγορεύσεις και σε περιπτώσεις παραβιάσεων τους να επιβάλλει διοικητικές κυρώσεις. Να καθιερώνει την υποχρέωση λήψης μέτρων. Να εξετάζει, ενδελεχώς τις διαδικαστικές προϋποθέσεις προτού παράσχει άδεια λειτουργία βιομηχανικών μονάδων και λοιπών εγκαταστάσεων. Επίσης πρέπει να λαμβάνει μέτρα ελέγχου και όποτε είναι αναγκαίο να προβαίνει σε θετικά μέτρα όπως επιχορηγήσεις.

Η νομική προστασία του φυσικού περιβάλλοντος που παρέχεται από την έννομη τάξη στα στοιχεία τους καθαυτά όσο και στο πλαίσιο σύνδεσής τους με άλλα ανθρώπινα αγαθά πιο χαρακτηριστικά από τα οποία είναι η υγεία και η προσωπικότητα. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω πρόκειται για ανθρωποκεντρική και οικολογική διάσταση.

Ο ν. 1650/1986 στο άρθρο 2§5 ορίζει:

Το σύνολο των ενεργειών μέτρων και έργων που έχουν σκοπό την πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή την αποκατάσταση, διατήρηση ή βελτίωσή του.

Η νομολογία με την ΟλΣτΕ 613/2002 χαρακτηρίζει με ρητό τρόπο ότι το περιβάλλον τυχαίνει αυτοτελούς προστασίας ώστε να εξασφαλιστεί η επιθυμητή οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων για χάρη των μελλοντικών γενεών.

Ιδιαίτερης προστασίας τυγχάνει το δάσος λόγω της αυξημένης του σημασίας ως πνεύμονας καθώς με τη διαδικασία της φωτοσύνθεσης διασπά το μονοξείδιο του άνθρακα και παράγει οξυγόνο που είναι απαραίτητο για τη συνέχιση της ζωής.

Στα άρθρα 24§1 Συντάγματος και 117§3,4 Συντάγματος ορίζεται το συνταγματικό πλαίσιο της προστασίας των δασών με συμπληρωματικό και παραπληρωματικό τρόπο λειτουργίας, γεγονός που αυξάνει την προστασία. Πιο αναλυτικά στο άρθρο 24 παρ. 1 εδ γ' υπάρχει επιφύλαξη νόμου για την παραπομπή σε νομοθέτη της εξειδίκευσης της προστασίας των δασών και των δασικών εκτάσεων.

Στο άρθρο 24 παρ. 1 εδ δ' απαγορεύεται ρητά η μεταβολή του προορισμού των δασών ανεξάρτητα αν πρόκειται για δημόσια ή ιδιωτικά δάση. Εξαιρέση υπάρχει μόνο όταν πρόκειται για επέμβαση για λόγους της Εθνικής Οικονομίας.

Το ΣτΕ στην νομολογία του χρησιμοποιεί επιθετικούς προσδιορισμούς που συρρικνώνουν τους λόγους επίκλησης δημοσίου συμφέροντος ώστε να επιτευχθεί πιο αποτελεσματική προστασία.

Σήμερα επεμβάσεις αυτού του είδους επιτρέπεται με ειδικές ρυθμίσεις του νόμου ή κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται βάσει ειδικών νομοθετικών εξουσιοδοτήσεων και καθορίζουν συγκεκριμένες διαδικασίες επέμβασης.

Στο άρθρο 117§3 Συντάγματος θεσπίζεται η υποχρέωση αναδάσωσης χωρίς κανένα χρονικό περιορισμό των κατεστραμμένων δασικών εκτάσεων είτε από φυσικά αίτια είτε από ανθρώπινα. Ο σκοπός της μη απώλειας του δασικού τους χαρακτήρα είναι η αποτροπή διάθεσης τους και εκμετάλλευσής τους.

Το άρθρο 117§4 Συντάγματος κάνει λόγο για αναγκαστική απαλλοτρίωση μόνο στην περίπτωση που ο δημόσιος σκοπός δε δύναται να πραγματοποιηθεί με άλλο τρόπο. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και η νομολογία με την απόφαση ΣτΕ 1675/1999¹⁴.

α. Ιδιαίτερη νομική προστασία

Στο θέμα των παράκτιων ζωνών η νομολογία είναι πλούσια. Πιο αναλυτικά ο ν. 1650/1986 άρθρο 18 επ περί τοπίων καθώς και ΣτΕ 2164/1994.

---

¹⁴ Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Α., σελ. 510-511 / Κανέλλου, Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σελ. 19-22. / Δημητρόπουλος, Γενική Συνταγματική Θεωρία, σελ. 57-59.

Το ΣτΕ με την απόφαση 2993/1998 όρισε ότι δεν πρέπει να υπάρχουν τεχνικές εγκαταστάσεις και δραστηριότητες στη χερσαία ή θαλάσσια ζώνη ώστε να αποφεύγεται η όποια αλλοίωση του παράκτιου τοπίου.

Ο ν. 1337/1986 άρθρο 23 απαγορεύει τις περιφράξεις των ιδιοκτησιών σε ζώνη πλάτους 500 μέτρων από την ακτή. Έτσι εισάγεται περιορισμός της κυριότητας.

β. Υγρότοποι

Ο ν. 1650/1986 άρθρο 18, 19, 21 εξειδικεύει το 24§1 Συντάγματος περί προστασίας υγροβιοτόπων.

Επίσης υπάρχουν η Οδηγία 92/43 ΕΟΚ γνωστή και ως Natura 2000, η Οδηγία 79/409 ΕΟΚ «Περί διατήρησης αγρίων πτηνών».

Τέλος η Διεθνής Σύμβαση για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 1355/1983¹⁵.

---

¹⁵ Καρακώστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 106-107 / Κανέλλου, η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σελ. 23-24.

ΣΤ. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

I. Χαρακτηριστικά και ισχύς

Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον θεμελιώνεται στο 2§1 Συντάγματος και είναι δικαίωμα του καθενός.

Πρόκειται τόσο για ατομικό / αμυντικό δικαίωμα καθώς δεν επιτρέπει στο κράτος να παρέμβει όσο και κοινωνικό / προστατευτικό καθώς λειτουργεί υπέρ πολίτη. Το κράτος οφείλει να παρεμβαίνει θετικά με παροχές. Τα άρθρο 5§1, 25§1 Συντάγματος θεμελιώνουν το περιβάλλον ως πολιτικό / διασφαλιστικό δικαίωμα. Αυτό σημαίνει ότι παρέχεται δικαίωμα πληροφόρησης καθώς και δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων. Με βάση αυτά ο διοικούμενος δικαιούται να ασκήσει αίτηση ακύρωσης κατά εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών. Αυτό θεμελιώνεται επίσης στο άρθρο 95 Συντάγματος που εισάγει προσωπικό άμεσο και ενεστώδες έννομο συμφέρον.

Άλλη πτυχή είναι τα χαρακτηριστικά του δικαίου του περιβάλλοντος. Είναι δικαίωμα εξασφάλισης των φυσικών βάσεων και της ποιότητας ζωής του ανθρώπου ως σύνολο και του περιβάλλοντος ως αυτόνομα προστατευόμενα αγαθά.

Έχει ένα πραγματολογικό χαρακτήρα που δεν είναι εννοιολογική προσέγγιση αλλά περιπτωσιολογικός. Ένα νομολογιακό που συνιστάται στο ρόλο του δικαστή λόγω της ιδιομορφίας του και της ακαταλληλότητας της προσαρμογής των νομικών κριτηρίων στα νέα δεδομένα και στην ύπαρξη πολλών νόμων. Έτσι ο δικαστής είναι εγγυητής και δημιουργός των νόμων και του Συντάγματος.

Το περιεχόμενο του δικαιώματος είναι σύνθετο καθώς πρόκειται για προσωπικό και συλλογικό.

Δηλαδή πρόκειται για δικαίωμα τρίτης γενιάς καθώς εκφράζει το συλλογικό ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος. Είναι επίσης

δικαίωμα αλληλεγγύης καθώς προκρίνει την προστασία για το παρόν και το μέλλον.

Ο Νομοθέτης υποχρεούται να θεσπίσει τα αναγκαία και πρόσφορα μέτρα για την αποτελεσματικότερη προστασία και διαφύλαξη.

Η διοίκηση οφείλει να λαμβάνει προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα καθώς επίσης και να προβαίνει σε θετικές ενέργειες. Η μη λήψη των αναγκαίων μέτρων από πλευράς διοίκησης υπόκειται σε αίτηση ακύρωσης από το ΣτΕ. Πρόκειται για διασταλτική ερμηνεία του ΠΔ 18/89 άρθρο 45.

Ο δικαστής ελέγχει τη συνταγματικότητα των νόμων για το εάν συμμορφώνονται με τις επιταγές του άρθρου 24 Συντάγματος. Παράλληλα προβαίνει σε στάθμιση του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον με άλλα συνταγματικά δικαιώματα.

II. Νομική φύση του δικαιώματος

Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 η προστασία του περιβάλλοντος είναι πλέον αντίστοιχα ρητή υποχρέωση κρατικής προστασίας και ατομικό δικαίωμα. Δηλαδή στην ουσία πρόκειται για μεικτό δικαίωμα που συνιστάται σε πολιτικό, κοινωνικό και πολιτικό. Μεταξύ τους δρουν παραπληρωματικά και κατοχυρώνονται αμοιβαία καθώς το Σύνταγμα θεωρεί όλα τα δικαιώματα ισότιμα και δεν προκρίνει κάποια εις βάρος άλλων όσο ουσιαστικά και αν είναι.

Σε ατομικό δικαίωμα

Παρέχει στο άτομο αρνητική αξίωση που στρέφεται κατά της κρατικής εξουσίας και θέτει όρια στη δράση της. Μ' αυτό τον τρόπο δημιουργεί μια σφαίρα ελεύθερη από την κρατική παρέμβαση.

Το κράτος υποχρεώνεται να μην προσβάλλει άμεσα ή έμμεσα το περιβάλλον των ατόμων με δραστηριότητες ή αποφάσεις στο πλαίσιο της δημόσιας εξουσίας.

Σε περίπτωση παραβίασης ένα άτομο δικαιούται να ζητήσει ένδικη προστασία με το άρθρο 24 Συντάγματος και ταυτόχρονα να ζητήσει την ακύρωση της δυσμενούς πράξης.

Ως κοινωνικό δικαίωμα

Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν θετικό περιεχόμενο. Οι φορείς τους μπορούν να απαιτήσουν από το κράτος να προβεί σε θετική ενέργεια δηλ. τη λήψη θετικών μέτρων για την εξασφάλιση ενός πιο υγιεινού περιβάλλοντος και οικολογικά ισόρροπου.

Δεν παρέχεται αγωγή αξίωση εκτός και αν αφορά τη μη κατάργηση ή έστω τη μείωση της ήδη υπάρχουσας προστασίας. Πρόκειται για κοινωνικό κεκτημένο.

Ως πολιτικό δικαίωμα

Στρέφεται έναντι του κράτους και παρέχει στον πολίτη την αξίωση ενεργητικής συμμετοχής στις εκάστοτε διαδικασίες λήψεως αποφάσεων που αφορούν την πιο ορθολογική διαχείριση, συντήρηση, βελτίωση και αποκατάσταση του περιβάλλοντος.

Η συμμετοχή του πολίτη ολοκληρώνεται με την ύπαρξη ένδικων μέσων που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στο περιβάλλον.

Αποδέκτες των συνταγματικών δικαιωμάτων

Το άρθρο 24§1 Συντάγματος ορίζει ρητά το κράτος ως το υποκείμενο της υποχρέωσης προστασίας του περιβάλλοντος.

Με την έννοια Κράτος εννοούνται τόσο τα ΝΠΔΔ όσο και τα ΝΠΙΔ που όμως εμπίπτουν στο δημόσιο τομέα.

Φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων

Ως φορείς νοείται το κοινωνικό σύνολο γενικότερα καθώς το δικαίωμα στο περιβάλλον δεν έχει ουσιαστικά κάποιο συγκεκριμένο δικαιούχο αφού όλοι συμμετέχουν εξίσου.

Παράλληλα πρόκειται για δικαίωμα χωρίς δυνατότητα εξουσίασης καθώς είναι καθήκον και υποχρέωση όλων των πολιτών.

«Τριτενέργεια»

Στο άρθρο 25§1 εδ γ' του Συντάγματος ορίζεται

«Τα δικαιώματα αυτά (τα θεμελιώδη) ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν».

Αυτό σημαίνει ότι τα συνταγματικά δικαιώματα ισχύουν εξίσου έναντι του κράτους και των ιδιωτών.

Το έννομο αγαθό του φυσικού περιβάλλοντος όταν προσβάλλεται από τις ενέργειες των ιδιωτών, ο πολίτης θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να δύναται να αποκρούσει (αμυντικό δικαίωμα) αλλιώς το εν λόγω δικαίωμα μετατρέπεται σε απλό κοινωνικό δικαίωμα όσον αφορά τις ιδιωτικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων.

Κλείνοντας το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον «τριτενεργεί» στο πλαίσιο των ιδιωτικών σχέσεων μέσω των διατάξεων του ΑΚ. Πιο συγκεκριμένα άρθρο 57 ΑΚ για την προστασία της προσωπικότητας, αρ 1003 επ. ΑΚ περί γειτονικού δικαίου και προστασίας της κυριότητας. Τέλος εφαρμογή βρίσκει και το αρ 914 ΑΚ περί αδικοπραξιών¹⁶.

---

¹⁶ Σιούτη, Εγχειρίδιο Δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 28-43 / Κανέλλου, Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, 26-30 / Τασόπουλος Γ., Το ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον και το περιβαλλοντικό κεκτημένο, 2002, σελ. 109-112 / Βιδάλης Τ., Το ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 2001, 2002, σελ. 57-65 / Τάχος Δίκαιο προστασίας περιβάλλοντος, σελ. 121-128 / Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο τ. 6, 1986, σελ. 36-40./ Δημητρόπουλος, Γενική Συνταγματική Θεωρία, σελ. 71-73, 137-139 / Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό μέρος, 2005, σελ. 48, 108.

Z. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΑΛΛΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

I. Το άρθρο 24 Συντάγματος με άλλα άρθρα Συντάγματος

Σύγκρουση μεταξύ δύο ή περισσότερων συνταγματικών δικαιωμάτων έχουμε στην περίπτωση που ένα νόμιμο δικαίωμα παρεμποδίζει την επίσης νόμιμη άσκηση ενός άλλου δικαιώματος.

Πιο συγκεκριμένα οι πιο κύριες συγκρούσεις συνταγματικών δικαιωμάτων είναι οι εξής¹⁷:

Σύγκρουση του άρθρο 24 Σ με άλλα άρθρα

Με το άρθρο 5§3 Συντάγματος που θεσπίζει την ελεύθερη κυκλοφορία και διακίνηση.

Το άρθρο 21§4 Συντάγματος ελεύθερη επιλογή κατοικίας .

Το άρθρο 11 Συντάγματος δικαίωμα του συνέρχεσθαι.

Το άρθρο 22 Συντάγματος, δικαίωμα εργασίας.

Το άρθρο 16 Συντάγματος, ελευθερία της τέχνης.

Με το άρθρο 4§1 Συντάγματος η αρχή της ισότητας.

Το άρθρο 14 Συντάγματος η ελευθερία έκφρασης.

Το άρθρο 17 Συντάγματος η ιδιοκτησία

Το άρθρο 5§1, 106§1 Συντάγματος η οικονομική ελευθερία και ανάπτυξη.

Το ζήτημα της σύγκρουσης δεν μπορεί να λυθεί με απλή ιεράρχησή τους καθώς θεωρείται ανεπίτρεπτο να γίνει η ιεράρχησή τους μιας και δε θεμελιώνεται από το ίδιο το Σύνταγμα.

---

¹⁷ Κανέλλου, Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος σελ. 31-33 / Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος,, σελ. 107-109.

Αντιθέτως προκρίνεται η λύση της στάθμισης των αντιτιθέμενων συμφερόντων που βασίζεται στις συνταγματικά θεμελιωμένες αρχές της πρακτικής εναρμόνισης και της αρχής της αναλογικότητας.

II. Περιβάλλον και ιδιοκτησία

Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία συνίσταται σε χρήση και κάρπωση, εκμετάλλευση, επιβάρυνση και ελεύθερη διάθεση της ιδιοκτησίας. Προκρίνει τη δημόσια ωφέλεια και ο βλαπτόμενος δύναται να το προβάλλει έναντι του βλάπτοντος.

Αναλυτικότερα βάσει του άρθρου 17§1 Συντάγματος το δικαίωμα της ιδιοκτησίας δεν θυσιάζεται εις βάρος του γενικού συμφέροντος. Όμως το φυσικό περιβάλλον είναι αγαθό τέτοιας φύσης που δικαιολογεί τον περιορισμό.

Η δημόσια ωφέλεια σταθμίζεται πάντα και αν τελικά προκριθεί αυτή υπάρχει ανάγκη αποζημίωσης του ιδιοκτήτη για την αναγκαστική απαλλοτρίωση. Αυτή γίνεται καταβλητέα μετά την επιβολή των περιορισμών οπότε και η ιδιοκτησία βαρύνεται.

Οι κυριότεροι όροι που τίθενται είναι η θέσπιση των όρων και των περιορισμών δόμησης καθώς και η απαγόρευση κατάτμησης της γης κάτω από ένα ορισμένο αριθμό στρεμμάτων¹⁸.

III. Περιβάλλον και οικονομική ανάπτυξη

Το άρθρο 5§1 Συντάγματος θεμελιώνει την οικονομική ελευθερία και ανάπτυξη. Συνάρτηση είναι και το άρθρο 22§1 Συντάγματος που θεμελιώνει το δικαίωμα στην εργασία.

Συχνά η άσκηση της εν λόγω ελευθερίας γίνεται εις βάρος του περιβάλλοντος και έτσι αναστατώνεται η εύθραυστη οικολογική ισορροπία.

---

¹⁸ Σιούτη Γλ., Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος, 1985, σελ. 153-160 / Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 135-139 / Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 271-280

Στην πραγματικότητα, αν και φαινομενικά συγκρούονται, το ένα είναι προϋπόθεση του άλλου. Η στάθμιση των εν λόγω δικαιωμάτων θα πρέπει να συμπορεύεται με την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης¹⁹.

---

¹⁹ Σιούτη, Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, σελ. 109 / Σιούτη, Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος, σελ. 151-153, 164-171 / Καράκωστας, Περιβάλλον και Δίκαιο, σελ. 280-301.

Η. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με τη λέξη περιβάλλον νοείται οτιδήποτε περιβάλλει τον άνθρωπο. Καθώς υπάρχουν πολλών ειδών περιβάλλοντα, ο επιθετικός προσδιορισμός φυσικό προσδιορίζει αυτό το οποίο από στοιχεία του φυσικού κόσμου όπως τα δάση, τα τοπία, οι παράκτιες ζώνες, οι υδροβιότοποι, τα ρεύματα και η ατμόσφαιρα. Φυσικά η απαρίθμηση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος είναι απλά ενδεικτική γιατί τα στοιχεία του δεν απαντώνται μόνο σε απλή μορφή αλλά και σύνθετη. Από την αρχαιότητα είχε γίνει αντιληπτή η σημασία του όμως η αυξημένη επιβάρυνση που δέχτηκε λόγω της τεχνολογικής προόδου του ανθρώπου που ξεκίνησε με τη βιομηχανική επανάσταση συνεχίστηκε με εντατικούς ρυθμούς στα χρόνια του Μεσοπολέμου και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και κορυφώθηκε τα τελευταία 30 χρόνια δημιουργήσαν την επιτακτική ανάγκη της προστασίας του. Προς αυτή την κατεύθυνση είχαν πολλές θαρραλέες όσο και καινοτόμες προσπάθειες τόσο σε διεθνές και κοινοτικό επίπεδο όσο και σε εθνικό με κανόνες που άπτονται της προστασίας του περιβάλλοντος.

Αυτή η νομοθετική προσπάθεια έλαβε πολλές μορφές όπως λόγου χάρη η καθιέρωση βασικών αρχών προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, η προσπάθεια ορισμού των επί μέρους χαρακτηριστικών που συνιστούν το περιβάλλον όπως τα δάση με απώτερο σκοπό να καταστεί αποτελεσματικότερη η γνώση και προστασία τους.

Η περιβαλλοντική πολιτική συμπληρώνεται επίσης με πλήθος νόμων και δικαστικών αποφάσεων που ρυθμίζουν επί μέρους χαρακτηριστικά. Λόγω της φύσης του προστατευτικού αγαθού και της ταχύτητας των αλλαγών των δεδομένων σε τεχνολογικούς και μη τομείς γίνεται συχνά απαραίτητο οι εν λόγω ρυθμίσεις να αλλάξουν εκ νέου από βάθους προκειμένου να καλύπτουν να καλύπτουν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο τα νέα δεδομένα.

Όμως δυστυχώς παρά την καλή θέληση των εμπλεκόμενων μερών και των συχνά φιλότιμων προσπαθειών τους προς κάθε κατεύθυνση πολύ συχνά διαπιστώνονται αδυναμίες αντιφάσεις και ελλείψεις. Τέτοια φαινόμενα ρίχνουν

σε χαμηλά ποσοστά τους δείκτες αποτελεσματικότητας των εν λόγω προσταθειών.

Σε επίπεδο εθνικού δικαίου οι κύριοι κλάδοι που άπτονται του περιβάλλοντος είναι το αστικό και το δημόσιο χωρίς να αποκλείονται διατάξεις και από άλλους κλάδους δικαίου.

Από πλευράς αστικού δικαίου την κυριότερη προστασία παρέχει το λεγόμενο γειτονικό δίκαιο με τις διατάξεις του ήτοι τα άρθρο 1003 επ ΑΚ. Καθώς και τα άρθρα που αφορούν τα κοινόχρηστα πράγματα. Όσον αφορά το δημόσιο δίκαιο με το άρθρο 24 Συντάγματος θεμελιώνει ένα δικαίωμα με επιτακτική ισχύ έναντι του κράτους καθώς το επιβαρύνει με τη λήψη των αναγκαίων μέτρων ακόμη και έναντι των ιδιωτών.

Κατά τη διαδικασία εφαρμογής των νόμων που σχετίζονται με το περιβαλλοντικό δικαίωμα, αυτό πολύ συχνά έρχεται σε σύγκρουση με άλλα συνταγματικώς θεμελιωμένα δικαιώματα όπως αυτό της ιδιοκτησίας. Καθώς το ίδιο το Σύνταγμα θεωρεί ως ισότιμα όλα τα δικαιώματα και απαγορεύει την θεώρηση κάποιου ως ανώτερου από τα άλλα, η μόνη λύση για την άρση της σύγκρουσης είναι η στάθμιση των δικαιωμάτων.

Με αυτό τον τρόπο και ανάλογα με τις περιστάσεις προκρίνεται το περιβάλλον ως αγαθό με άμεση και καθολική επιρροή που επηρεάζει αποφασιστικά τη ζωή όλων των ανθρώπων.

Στην πράξη παρά της γενικής αποδοχής της οποίας τυχαίνει ως δικαίωμα το περιβάλλον και της πρακτικής των δικαστηρίων η προστασία του περιβάλλοντος παραμένει σημαντικά μειωμένη με αποτέλεσμα προβλήματα ρύπανσης και φαινόμενα όπως αυτό του θερμοκηπίου καθημερινά να επιδεινώνονται.

Παράλληλα η οπτική και αισθητική απόλαυση του περιβάλλοντος υποβαθμίζεται καθημερινά εξαιτίας της ηχορύπανσης, της συσσώρευσης απορριμμάτων και πολλών άλλων παραγόντων που κάνουν μακροπρόθεσμα τη ζωή στον πλανήτη αδύνατη.

Βεβαίως οι επιστήμονες που καθημερινά βρίσκονται αντιμέτωποι με τέτοια φαινόμενα κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου όμως οι πολίτες δυστυχώς κωφεύουν.

Μέσα σε αυτό τον κυκεώνα των κινδύνων και αρνητικών υπάρχει κάτι το θετικό. Η ελπίδα. Αν όλοι οι άνθρωποι από μόνοι τους αρχίσουν να προβαίνουν σε απλές ενέργειες όπως η ανακύκλωση και να μην τα περιμένουν όλα έτοιμα από τις πολιτικές ηγεσίες υπάρχει μια ελπίδα σωτηρίας του πλανήτη ώστε να τον απολαμβάνουν καθαρό και τα παιδιά μας.

Όμως ακριβώς αυτή η ελπίδα στην ουσία αποτελεί όνειρο θερινής νυκτός καθώς θα πρέπει να γίνει αλλαγή των κοινωνικών και πολιτικών αξιών και προτεραιοτήτων καθώς οι περιβαλλοντικές παραβάσεις στην ουσία πρόκειται για «ιδιαίτερη» μορφή εγκλημάτων που ξεπερνούν κάθε γνωστό «μέτρο» και αξίζουν να γίνουν αντικείμενο έρευνας.

Όπως έχει ήδη δείξει η ιστορία άπειρες φορές μέχρι σήμερα είναι στην περίπτωση αυτή «ο άνθρωπος που δεν είναι άνθρωπος» ούτε καν θηρίο. Γιατί τα θηρία κινούνται από το ένστικτο της αυτοσυντήρησης. Στην ιστορία του ανθρώπου δυστυχώς υπάρχει και αυτή η πλευρά που μας υποβιβάζει.

Θ. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το περιβάλλον είναι ένα δικαίωμα και αγαθό που σχετίζεται με τον ευρύτερο φυσικό κόσμο του ανθρώπου. Το ίδιο το Σύνταγμα δεν προβαίνει σε ορισμούς με εξαίρεση την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 24 Συντάγματος σχετικά με τα δάση. Έτσι αυτό το καθήκον καταλείπεται στο κοινό νομοθέτη. Πολλοί κλάδοι του δικαίου, κυρίως όμως ο δημόσιος είναι επιφορτισμένοι με τη νομική προστασία του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον.

Προς αυτή την κατεύθυνση της προστασίας κινούνται και οι βασικές αρχές της προστασίας του όπως διατυπώθηκαν από τη νομολογία του ΣτΕ.

Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον ασκείται από το δικαιούχο του εναντίον οποιουδήποτε το παραβαίνει είτε πρόκειται για το κράτος είτε για απλό ιδιώτη με τα κατάλληλα ένδικα βοηθήματα.

Όμως ακριβώς αυτή η άσκηση του δικαιώματος δύναται να έρθει σε σύγκρουση με άλλα συνταγματικώς θεμελιωμένα δικαιώματα. Σε αυτή την περίπτωση η άρση της σύγκρουσης θα γίνει μέσω της στάθμισης των συγκρουόμενων δικαιωμάτων.

SUMMARY

The environment is a right and possession which belongs to the wider natural world of Man. The very Constitution sets parameters concerning the forest as declared in Article 24 of the Greek Constitution, something which is an exception for most rights have a general interpretation. As a result this declaration of duty is transferred to our public legislator. Many sectors of the legal system mainly the law concerning the public is entrusted with the legal protection and rights of the natural environment.

Environment protection is moving in this direction and the basic rights of protection is declared and upheld by the Council State Affairs.

Every individual citizen is protected in the eyes of the law and according to strict guidelines concerning the protection of the natural environment private property can not be violated neither by fellow citizens nor the State which must provide appropriate legal aid and consultation to the individuals.

However, it is this exercising of natural environment rights which can come into conflict and opposition with other fundamental constitutional rights. In this case the removal of the conflict can only be accomplished by weighing both sides.

I. ΛΗΜΜΑΤΑ

Ατμόσφαιρα	Atmosphaire
Αειφόρα	For the good of Future generations
Βιότοπος	Natural Habitat
Ενέργεια	Energy
Θάλασσα	Sea
Μόλυνση	Pollution
Οικολογία	Ecology
Οικοσύστημα	Ecosystem
Περιβάλλον	Environment
Ρύπανση	Pollution
Φυσικοί πόροι	Natural Resources
Ρύπανση υδάτων	Water pollution
Οικολογική ισορροπία	Ecological balance
Ρύπανση ατμόσφαιρας	Air pollution

ΙΑ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. Ελληνική

Βιδάλης Τ., *Το ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 2001* στο Παπαδημητρίου Γ., Το άρθρο 24 του Συντάγματος μετά την αναθεώρησή του, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

Δαγτόγλου Π. Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα* τ. Α, Β, 2^η Αναθεωρημένη έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.

Δεκλήρης Μ., *Ο δωδεκάλογος του περιβάλλοντος. Εγκόλπιο βιώσιμου αναπτύξεως*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.

Δεκλήρης Μ., *Το δίκαιο της Βιωσίμου Αναπτύξεως. Γενικές αρχές.* Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 200.

Δημητρόπουλος Α., *Γενική Συνταγματική Θεωρία. Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*, τ. Α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2004.

Δημητρόπουλος Α., *Συνταγματικά Δικαιώματα*, γενικό μέρος τ. Γ' Ημιτόμος Ι, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.

Δωρής Ευ. *Τα δημόσια κτίσματα. Αιγιαλός και παραλία. Ρύπανσις θαλασσίου περιβάλλοντος*, τ. Β τεύχ. Α., Νέα έκδοσις, Εκδοτικός οίκος Αφοί Π. Σάκκουλα, Αθήνα, 1995.

Καράκωστας Ι., *Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο* τ. 6, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1986.

Καράκωστας Ι., *Περιβάλλον και Δίκαιο. Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών*, 2^η έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.

Μαριά Ευπ. Αιθ., *Η νομική προστασία των δασών*, Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998.

Νικολόπουλος Τ., *Διακινδύνευση, αρχή της προφύλαξης και δικαίωμα πληροφόρησης και συμμετοχής στο Ζιάμος Γ., Παναγιωτόπουλος Π.,*

Ρουμελιώτου Β., Περιβαλλοντική πληροφόρηση και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Σιούτη Α., Εγχειρίδιο δικαίου περιβάλλοντος, Δημόσιο δίκαιο και περιβάλλον, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2003.

Σιούτη Γλ., Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης ή της αειφορίας στο Παπαδημητρίου Γ., Το άρθρο 24 του Συντάγματος μετά την αναθεώρησή του, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

Σιούτη Γλ., Η συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας του περιβάλλοντος, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1985.

Τασόπουλος Γ., Το ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον και το περιβαλλοντικό κεκτημένο, στο Παπαδημητρίου Γ., Το άρθρο 24 του Συντάγματος μετά την αναθεώρησή του, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

Τάχος Αν. Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος 6^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.

β. Διαδίκτυο

Αλεβετσοβίτη Η., Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=1810, Αθήνα, 2006.

Δελημήτσου Ευγ., Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=1794, Αθήνα, 2006.

Κανέλλου Ειρ., Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=1829, Αθήνα, 2006.

Σκάλτσας Δ., Περιβάλλον, www.greeklaws.com/pubs/results.php?id=601, Αθήνα, 2004.